

HALİDE EDİP’TE KADIN HAKLARI

Ayfer YILMAZ*

Özet

Romancı kimliği ile bilinen Halide Edip, hem Türk siyasi hayatında hem de Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı alanında önemli bir isimdir. Gerek hususi hayatı ve içinde bulunduğu faaliyetler, gerekse “kadın hakları” konusunda fikir belirten ilk aydın kadınlarımızdan olması Halide Edip’i farklı bir konuma yerleştirir. Amerikan Koleji’nden mezun olan ilk Türk kızdır. Milli Mücadele yıllarında Anadolu’da görev alması yanında, ilk kadın hatiplerimizden biri olarak konuşmalarında ve yazılarında Türk kadınının toplum içinde medeni milletler seviyesinde bir konumda olması gerektiğini savunmuştur. Kadınların eğitilmesi konusunda eğitimci kimliği ile de hizmet eden Halide Edip, romanlarında örnek kadın modelini ortaya koymuştur.

Bu çalışmamızda, Halide Edip’in kadınlar konusundaki düşünce ve faaliyetleri yanında, romanlarında genel olarak kadın haklarıyla ilgili izleri takip etmeğe çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip, Kadın, Kadın Hakları, Roman.

WOMEN'S RIGHTS IN HALİDE EDİP

Abstract

Known novelist Halide Edip identity, both Republican Turkish political life is an important name in Turkish Literature. Both private life and activities found within, as well as "women's rights" places on Halide Edip idea that our first bluestocking indicating a different location. Turkey is the first girl who graduated from the American College. Besides taking part in the National Struggle in Anatolia year, our first woman preacher in his speeches and writings Turkey as a level in the community of civilized nations have argued that women should be in a position. Halide Edip, our identity with regard to the training of women educators services, for example in the novel reveals the female model.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
E-posta: ayilmaz@gazi.edu.tr

In this study, besides the thoughts and activities on women's Halide Edip, in general, we try to keep track of the novel traces on women's rights.

Key Words: *Halide Edip, Woman, Woman Rights, Novel.*

Türkiye’de kadın hakları konusunda adı en çok anılan isimlerden biri kuşkusuz Halide Edip’tir. Sanatçı, hemen bütün eserlerinde, yaşamı boyunca içerisinde bulunduğu faaliyetlerin bir kısmında “kadın”ı merkeze oturtmuş ve kadınlarla ilgili pek çok meseleyi gündeme getirmiştir. Bilhassa ideal kadının nasıl olması gerektiği, eğitimi, aile içinde ve sosyal hayattaki rolü gibi meseleler üzerinde ısrarla durmuştur. Kadınların, erkeklerle eşit seviyede olmalarının önemine vurgu yapmıştır. Kadını “dişi” değil, “insan” olarak tanımlamıştır.

I. HALİDE EDİP’İN YAŞAMINDAN İZLER

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Halide Edip, ilklerin kadınıdır: “İlk Amerikan Koleji mezunu genç kız olduğu gibi, ilk kadın hatibimizdir. Cumhuriyet devrimizin ilk kadın romancısıdır, ilk kadın profesörümüzdür. Her halde, cepheden cepheye koşan entelektüel ilk Türk kadınıdır. Belki, sürgün acısını iki defa yaşamış ilk Türk kadını da odur.”(Göze 2003:5).

Küçük yaşta annesini kaybeden Halide Edip, çocukluğunda çok eşli bir yaşam süren babasının hayatına şahit olmuş ve böyle bir yaşamın izlerini hafızasına yerleştirmiştir. Babasının ikinci eşinden Nilüfer ve Nigâr, üçüncü eşinden ise Belkıs ve Said adlarında dört kardeşi olur. Annesinin ilk evliliğinden olan Mahmure adlı bir de ablası vardır. Böylece sanatçı, çok kadınlı ve çok çocuklu geniş bir aile ortamında büyür. Halide Edip, “bir erkeğin iki eşle birlikte olmasının, bir metresle ilişkisinden daha katlanılmaz olduğunu, bu durumun çocukları ve birlikte yaşayan insanları da etkilediğini” (Çalışlar 2010:19) dile getirir.

Edip Bey, çocukların İngiliz terbiyesine uygun olarak yetiştirilmesi gerektiği fikrindedir. Hususi hayatında İslamî anlayışa uygun olarak çok eşli bir yaşam sürerken, etraftan gelen tepkilere karşı koyarak, kendi kızlarının batılı eğitim alması konusunda ısrarcı davranır. Diğer kardeşler Nigar ve Belkıs gibi Halide Edip de öğrenimini Amerikan Kız Koleji’nde tamamlamıştır. Okulda fizik, geometri ve cebir gibi fen dersleri yanında, psikoloji ve tarih dersleri akademik düzeyde verilmekte, bunların yanı sıra, dinî tolerans, kadın-erkek eşitliği, enternasyonalizmin ilkeleri gibi değişik konularda dersler okutulmaktadır (Çalışlar 2010:28).

1871 yılında kurulan bu kolej, kadınların eğitimi için uzun vadeli projelerle işe başlamış feminist eğilimli bir okuldur. Halide Edip’e göre okul adeta “Yakın Şark milletlerinin bir fikir merkezi”dir (Çalışlar 2010:29).

Halide Edip, okulu bitirdikten sonra kendisine matematik dersi veren ve yaşça kendisinden hayli büyük olan Salih Zeki ile evlenir. Evliliği süresince hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla eşinin gölgesi ve tahakkümü altında bir hayat sürer. Eşinin ufak tefek kaçamaklarına da göz yumar. Bu durum, Salih Zeki Bey'in bir başka kadınla daha evlenmek istediğini söylemesine değin devam eder. Ancak, Halide Edip, çok eşli evlilik hayatını kabullenebilecek mizaçta bir kadın değildir. Ve çift, Halide Edip'in isteği ile 1909'da boşanır (Adıvar 2009:186).

Aldığı eğitim ve hususî hayatı Halide Edip'in dünyaya bakışını şekillendirmiş ve gerek yazıları gerekse katıldığı toplantılardaki söylemleri ile dikkatleri çekmeye başlamıştır. 1 Ağustos 1908'den itibaren *Tanin*'de her hafta yazısı çıkan Halide Edip, bu yazılar nedeniyle muhafazakâr kesimin eleştirilerine maruz kalır. Yazarın bu dönemdeki fikirlerini yansıtmaya bakımından, İngiliz *The Nation* adlı dergide yayımlanan "Türk Kadınının İstikbali" adlı yazısı önemlidir. Halide Edip burada şöyle demektedir:

"Meşrutiyetten önce kadınlar hiç önemsenmezdi. Diğer edilen şeyler gibi nitelikleri de görmezden gelinir; kendi ayakları üzerinde durma hakkı yok sayılırdı. Buna ilaveten genellikle kendi başına konuşabilecek hiçbir kadın bulunmadığı veya varsa bile sayılarının biri ikiye geçmediği düşünülürdü. Ama bugün bunun tam aksi ortaya çıktı..." (Çalışlar 2010:56).

Yazının devamında Halide Edip, hali hazırdaki kadın neslinin henüz eğitim almış küçük bir grup olduğunu belirttikten sonra, kadınların çarşaflarını atmak gibi bir düşünceleri olmadığını, kocalarına refakat etmek ve gelecek nesillerin eğiticisi olabilmek için eğitim ve çalışma hakkı talep ettiklerini anlatır. Yazar, cehaletin köleliğinden kurtulmak için dünya kadınlarından destek istediğini de belirtir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde aktif rol alan, günlük *Tanin* gazetesinde yazdığı yazılarla ve romanlarıyla ciddi bir üne kavuşan Halide Edip, değişim yanlıları tarafından bir kadın önderi olarak teşvik edilirken, muhalifler tarafından da ciddi tehditler almaktadır. 31 Mart olayından (31 Mart 1325: 13 Nisan 1909) sonra İstanbul'dan uzaklaşmak zorunda kalır ve İngiltere'ye gider. Burası onun için farklı bir deneyimdir. İngiliz kadınlarının hak ve özgürlükleriyle ilgili gözlemlerini *Akşam*'da "*İngiltere ve İngilizler*" adlı seri yazılarıyla okuyucularıyla paylaşır.

Bu noktada, Halide Edip'in kadınların "Avrupa taklidi" feminizmine sıcak bakmadığı yönünde fikirler vardır (Enginün 2007:371).

Halide Edip'in Meşrutiyet devrindeki yazılarında, kadınlarla ilgili fikirleri açıkça görülmektedir. İnci Enginün, yazarın bu dönem yazılarını

şöyle değerlendirir: “Kadınlarda artık bir uyanma vardır.”, (...) kadın çocuğunu yetiştireceği için kuvvetli olmak zorundadır. Kadın ve erkek için ayrı tahsil düşünülemez...” (Enginün 2007:370).

28 Nisan 1913'te kurulan ve Halide Edip'in de başkanlığını üstlendiği Teâli-i Nisvan Cemiyeti adlı dernek, Osmanlı'da kurulan ilk feminist örgüt kabul edilmektedir. Bu dernek etrafında kadınların eğitimi ile ilgili pek çok faaliyet söz konusudur. Halide Edip kadınlarla ilgili faaliyetlere devam ederken, kız öğrencilerin eğitimi konusundaki yazıları üzerine Maarif Nezareti Müsteşarı Sait Bey'den bir davet alır. Böylece önce Darülmualimat'ta ve sonrasında kızlara eğitim vermek için kurulan bir idadi'de beş yıl süre ile öğretmen olarak görev yapar (Çalışlar 2010:91).

Halide Edip, Balkan Savaşı günlerinde Teâli-i Nisvan Cemiyeti'nin yardım ve hastabakıcı kolunu örgütleyerek, dernek üyesi Mihri Hanım'ın hizmete açtığı evi 30 yataklı bir hastaneye dönüştürmüş ve kadınların hastabakıcılığa başlamasına ön ayak olmuştur (Enginün 2007:43; Çalışlar 2010:88). Böylece, kadınların sosyal hayat içinde görev almasının da yolu açılmıştır.

Savaşın hareketli günlerinde Darülfünun'da düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmada Halide Edip şu sözlere yer verir: “Kadınların büyük işlere karışmaz anlayışı artık geride kalmıştır. Milletın kadınları ilk defa milletin hakiki anası ve efradı gibi bu felakete çare bulmak için bir araya toplanıyor.” (Çalışlar 2010:108).

Yazar, konuşmasında Sultan Abdülhamit'e “Padişahım bir an önce savaşa katıl. Padişahlarını bekleyen askerın yanına koş. Hiç olmazsa kadınların namusu için git padişahım.” diye seslenmektedir (Çalışlar 2010:108). Bu ifade o dönem için ciddi bir çıkış niteliğindedir.

Türk Ocağı'nda da faaliyetler üstelenen sanatçı, burada 1913'te sahneye konulan *Yeni Turan* adlı eseri münasebetiyle sahneye çıkarak, o dönemde kadınların sahneye çıkması yasağını da delmiş olur. Mayıs 1913'te yapılan Türk Ocağı genel kongresinde, dönemin önemli entelektüelleri ile birlikte yönetime seçilir ve kadınların ocağa üye olmasının da gündeme gelmesine vesile olur (Çalışlar 2010:110-111).

I. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu hakkındaki bazı faaliyetlerde doğal olarak Halide Edip de yer almıştır. Hatta “Osmanlı İmparatorluğu'nun görünmez kadınları artık, erkekler tarafından eylemlere gönderilecek kadar sokağın parçası” haline gelmiştir (Çalışlar 2010:121).

O günlerde Amerikan Elçiliği'nde bir yemeğe katılan Halide Edip, *Accociated Press Ajansı* muhabiri George Schreiner'le yaptığı konuşmada Türk kadını hakkında şunları söyler:

“Türkiye’de hali hazırda yaşanan feminist hareket nihayetinde yeni bir olay değil... Bu hareket yalnızca bir Rönesans, bir zamanlar mevcut olan bir durumun yeniden hayata geçirilmesinden ibaret. Bir zamanlar Türk kadınları kocalarının ve erkek kardeşlerinin sahip oldukları tüm haklara sahiptiler.” (Çalışlar 2010:124).

Türk kadınının konumu konusunda, eski Türk tarihine yönelmek o günlerdeki genel siyasi anlayışın bir gereği gibidir. Ayrıca Halide Edip, Cumhuriyet’ten sonra kadın hakları ile ilgili iyileştirmelerden söz ederken, kadın hakları faaliyetlerinin uzun bir geçmişi olduğunu ve Cumhuriyet’ten sonra gelinen noktanın bu sürecin doğal bir sonucu olduğunu söyleyecektir.

İnci Enginün, bu dönemde Halide Edip’in kadınları dört grupta değerlendirdiğini ifade eder:

- “ 1. Kendi hayatını kendi kazanan kadınlar.
 2. Aile kadını.
 3. Zevk için dernek v.s. çalışmalara katılanlar.
 4. Moda kadınları ki zaman bunları tasfiye etmektedir.”
- (Enginün 2007: 372).

Millî Mücadele’nin hemen öncesinde toplumsal örgütlenme faaliyetleri hızlanmış ve Halide Edip bu faaliyetlerin de aktif bir üyesi olmuştur.

15 Mayıs 1919’da, İzmir’in işgalinden sonra İstanbul’da mitingler düzenlenir ki Halide Edip’in bu mitinglerdeki konuşmaları tarihi noktada önem arz eder. Aydın bir kadın olarak, memleket meseleleri karşısındaki tavrı oldukça nettir. Türk kadını, bilhassa milli menfaatler söz konusu olduğunda, gerektiği yerde üzerine düşen vazifeleri yerine getirecek beceri ve donanıma sahiptir mesajını sık sık vurgular. Hatta, 1919 seçimleri öncesinde Halide Edip, 20 yaşındaki tüm kadınların milletvekili adayı olabileceğini, Meclis-i Mebusan’ın bu amaçla sonraki seçimlerde yasal değişiklik gerçekleştirmesi gerektiğini belirtir (Çalışlar 2010:186).

1917’de çıkartılan ve daha sonra yürürlükten kaldırılan Aile Hukuku Kararnamesi, Aralık 1923’te yeniden Meclis’e getirilir. Bu münasebetle yapılan tartışmalara Halide Edip de, *Akşam* gazetesinde yazdığı bir yazı ile katılır. Burada tam bir feminist üslup kullanmaktadır (Çalışlar 2010:305).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın (17 Kasım 1924) da isim annesi olan Halide Edip, -ki tıpkı *Yeni Turan* romanının Kaya’sı gibi siyaseti arkadan yönettiği anlaşılmaktadır- parti ile münasebeti konusunda;

“Kadınlara intihab (seçim) hakkı vermeyen partilerin hiçbirine bağlı olmadığı”nı açıklayacaktır (Çalışlar 2010: 33).

Sanatçı, “Halide Edib Hanım’ın Bir Mütalaası” adıyla 25 Kanunusani 1925 tarihli bir yazıda, siyaset hakkı için mücadele veren Türk Kadınlar Birliği’ni överken şöyle demektedir:

“Türk kadınları peçelerini atmakla kalmayıp erkeklerin yerini de tutmuşlardır. Ailelerini doyurmak için çalışmışlar ve boş yerleri işgal etmişlerdir. Türk kadınları bankalara, mağazalara, nezaretlere girdiler. Bu suretle Türk kadınları öyle bir hürriyet kazanmışlardı ki harpten avdet eden kocaları buna nihayet verememişlerdir. Evvelce Türk kadınları lokantalarda yemek yiyemezler; sinema ve tiyatrolarda erkekler ile beraber gidemezlerdi. Evvela bunlara hususi yerler tahsis edilmiş; sonradan istedikleri yerde oturmalarına müsaade olunmuştur. Evvelce Türk kadınları korkak ve küçük gölgelerdi. Şimdi “Kadınlar Birliği” gibi kendilerine mahsus bir cemiyet sahibi bulunuyorlar.” (Çalışlar 2010:316).

Mustafa Kemal’le düştükleri fikir ayrılıklarından dolayı Halide Edip ve eşi, Mart 1925’te Türkiye’den ayrılırlar. Halide Edip, yurt dışında yaşadığı dönemlerde, çeşitli konferanslara katılır ve Türkiye’de yaşanan değişimleri anlatır. Bunlar arasında kadın konusu da yer almaktadır.

İnci Engünün, Halide Edip’in 1935’ten sonraki dönemde kadınları belli gruplara ayırdığını ifade etmektedir. Buna göre:

“Romanlarında saygıya değer bulduğu, sorumluluk duygusuna sahip, evine bakan, kazanan, evini idare eden kadın için yazdıklarından birinde, “o benim en çok hürmet ettiğim bir tip” diye fikrini açıklar. İkinci tip okumamış, “sade cinsiyetinin kudretine güvenerek koca avına girişen” ve kocasının parasını ve başını yiyen “tufeyli kadın” tipidir ki ona hiç hürmet etmez. Birçok yazısında bu tipten bahsetmekle beraber onu en çağırıcı olarak “Bir Hayatın Üç Perdesi” adlı hikâyesinde ortaya kor. Üçüncü tip ve nesil ise, “yeni dünyanın yeni ve sade genci”dir. Okuyan, meslek seçen, evlendiğinde kocasını “hayatının arkadaşı, kafasının, gönlünün eşi diye sevecek” tiptir. Halide Edip bu tipi çok sever, onun yaratacağı yarına güvenle bakar. “Ve asıl bunun n çocukları, bilerek, sıhhat, temizlik ve doğruluk içinde büyüteceği çocuklar, yarının sahibi olacaklar”dır.” (Enginün 2007: 373).

Atatürk’ün ölümünden sonra memlekete dönen Halide Edip İstanbul Üniversitesi’nde hocalık yapmaya başlar. 1950 seçimlerinde de İzmir milletvekili olarak Meclis’e girer. Böylece, yıllar önce giremediği meclisin bir parçası olmaya, yıllar sonra hak kazanır.

Yaşam öyküsünden anlaşıldığı kadarıyla kadın bir yazar olarak Halide Edip, kadınlar dünyasına değil, değişimden yararlanıp, erkekler dünyasına yönelmiştir.

Ayşe Durakbaşa, Halide Edip'in "aynı anda hem hayranlık hem de rahatsızlık yaratan bir kadın" olarak nitelendirilmiş olduğunu söyler. Buna örnek olarak da, Yunanlıların sivil halka yaptığı zulümleri rapor etmek maksadıyla kurulan Tedkik-i Mezalim Komisyonu'nda Halide Edip'le birlikte görev alan Yusuf Akçura'nın ondan olumsuz ifadelerle bahsetmesini gösterir (Durakbaşa 2012: 241).

Karakteri hakkındaki yorumlardan biri de Hicran Göze'ye aittir:

"İnatçıdır, zor affeder, küskünlükleri devamlıdır, geriye nadiren bakar. İnkâra lüzum yok... İhtirastır da. Sahip olduğu büyük zekâ, kültür, terkip kabiliyeti, ataklık ve cesaret, güç ve zor karakterinin bariz vasıflarıdır. O vasıflara bir erkek tavrını ve mantığını da ilâve etmek her halde doğru olur." (Göze 2003:5).

Halide Edip hakkında yazan kadın yazarlardan Müfide Ferit Tek, Münevver Ayaşlı, Şükufe Nihal (şair) gibi şair ve yazarlar onun hakkında olumsuz kanaatler ortaya koyarlar. Bunlardan Müfide Ferit, *Pervaneler* adlı romanında Halide Edip'in hayatının izlerini üstü kapalı şekilde sürerken, Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim* adlı anı kitabında, onunla ilgili hatıralarına dayanarak Halide Edip'in kişiliği hakkında yorumlarda bulunmuştur ki bu yorumların pek de müspet olmadığını söylemek mümkündür. Şükufe Nihal, Halide Edip'le bir karşılaşmasında onun millet ve memleketin eksikliklerinden söz ederek İngiltere'ye gitme arzusunun öfkelenmiş ve ona cevaben, "İşte size bol bol medeni arkadaşlar... şikâyet ettiğiniz her şey yoluna girecek" demiştir¹.

II. HALİDE EDİP'İN ROMANLARINDAKİ KADINLAR

Halide Edip ve Amerika adlı çalışmasında Frances Kazan, sanatçının kendi cinsi konusunda çelişkili bir tavır içinde olduğunu söyler. Örneğin yazılarında,

"..Türk tarihine ilişkin çözümlemesi erkek egemen iktidar hiyerarşisini olumlayan ataerkil (patriarchal) bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Söz konusu çözümlemeye kadınların yeri ancak erkeklere bağlı olarak resmedilmiştir. Edip'in tanımladığı tarihsel süreçte belirleyici olan padişahların ve bunların ordularının eylemleridir: kadınlar – kendilerinden bahsedildiği ölçüde- eş ve anne olarak ikinci rollerde

¹ Şükufe Nihal, "Bir Mektup: Memnun musunuz?", *Türk Kadını*, S.13, (28 Teşrinisani, 1334-1918) syf.195-197. Bkz Yazılar, (1909-1966) Kitap Yayınevi, İstanbul 2008., s.41-44 içinde, Yay. Haz. Yaprak Zihnioğlu'dan Aktaran Çalışlar, 2010:161).

gösterilmiştir. (...) Romanlarında ise daha tutarlıdır. Öyküleri ve romanları geleneksel kadın rollerine karşı koyan güçlü, kararlı kadınları resmeder.” (Kazan 1995:77-78).

Yazarın romanlarında kadınlarla ilgili konuları; kadın erkek eşitliği, kadının eğitimi, kadının dişiliğini öne çıkarması, kadında millî duyarlılık, kadın erkek ilişkileri, ideal kadın, kadın ve cinsellik, kadının sosyal statüsü, kadın ve çalışma hayatı, kadın ve kıyafet, kadın ve annelik, kadın ve evlilik, kadın ve kültür, kadına karşı hoşgörü, kadının toplumsal yaşamdaki rolü, kadının öncülük rolü şeklinde tasnif etmek mümkündür.

Halide Edip romanlarında öncelikle aşk, ardından Türkçülük, milliyetçilik gibi temalara değinir. Ayrıca romanlarında kendi hayatının izlerine rastlandığı gibi memleketin içinde bulunduğu şartlara değindiği de göze çarpar. Bu açıdan bakıldığında onun romanlarını değerli kılan hususlardan biri de ‘tarihe sözcülük etmiş olmasıdır’ denilebilir. Halide Edip, eserlerinde hem batı hem doğu kültüründen söz ederken “aydın kadın”, “ideal kadın”, “cahil kadın”, “dişi kadın”, “taklitçi kadın” gibi tiplerle kadın meselesini ele almış, bunu yaparken olumlu tiplerden yana tavır aldığı da gizlememiştir. İlk dönem romanlarının otobiyografik özellikler taşıdığı gözlenen yazarın, “*otobiyografisinde üzerinde durmadığı ruhsal ve fiziksel dönüşümleri romanlarında*” ifade etmektedir (Çalışlar 2010: 66).

1. KADININ CİNSEL ÖZGÜRLÜĞÜNE DEĞİNDİĞİ ROMANLAR²

a. Seviye Talip³

Eser 1910’da yazılmıştır. Konusu kısaca şöyledir: Galatasaray Lisesi’nden mezun olan Fahir, aynı zamanda halasının kızı olan Macide ile evlidir. Genç adam, evlendikten kısa bir süre sonra İngiltere’ye tahsile gider ve orada üç yıl kalır. II. Meşrutiyet’in ilanı ile yurda döner. Ancak eşini fazla alaturka bulduğu için genç kadını modernleşmesi ve eğitimi konusunda sık sık ikaz eder. Diğer yandan Seviye ise Fahir’in yakın arkadaşı Numan’ın amcası Talip Bey’le evlidir, ancak on iki yıl birlikte yaşadığı kocasını terk ederek, sevgilisi piyano öğretmeni Cemal ile birlikte yaşamayı seçmiştir. Seviye, aşkın nikâhtan üstün olduğu fikrine sadıktır.

² Buradaki tasnif, Dr. Yahya Kanpolat’ın *Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Feminizm Sorunu* adlı eserinden alınmıştır. (Bayır Yayınları, Ankara 1986). Eserler hakkındaki bilgiler, İnci Enginün’ün *Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı eserden alınmıştır. (3. Bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 2007).

³ Eser hakkında İnci Enginün şu bilgileri vermektedir: “Seviye Talip, 1910 yılında basılmış ve hayli tenkit uyandırmıştır. Eser, 31 Mart olayı üzerine, önce çocukları ile Mısır’a kaçan ve arkadaşı Isabel Fry’ın daveti üzerine ilk defa İngiltere’ye giden Halide Edip’in çok canlı izlenimlerini ve bu seyahatin kendisinde uyandırdığı Türkiye ile İngiltere’yi mukayese fikrini de havidir.”, “İlk baskısı 1910’dadır.” (İnci Enginün, A.g.e., s.89).

Yazar, burada eğitilmiş, batılı bir kadın ile hem doğu hem de batı değerlerini benimsemiş ideal Türk kadınına mukayese etmektedir.

Halide Edip, kadının cinsel özgürlüğü meselesini 1914'te *Kalp Ağrısı* adlı romanda bir kez daha ele alacaktır.

Roman, hem feminist hem de siyasî bir romandır. Yazar, Macide'nin kişiliğinde bazı tezler savunur. Ona göre, sağlıklı bir aile için, kadının hem Doğu hem de Batı kültürüyle eğitilmesi zorunludur. Kadınların eğitimi hususunda ise erkeklere mühim vazifeler düşmektedir.

Romanın politik yönü ise dönemin olaylarına yer vermesi ve İttihatçı ruhu yansıtmasıdır.

b. Kalp Ağrısı⁴

Yirmi beş yaşındaki Zeynep, İstanbul Üniversitesi bir yıl okuduktan sonra eğitimini Almanya'da tamamlamıştır. Aydın bir genç kızdır. Babası gibi doktor olan Saffet ile nişanlıdır.

Zeynep ile Azize arkadaştır. Binbaşı Hasan Bey ise Azize'nin teyzesinin oğludur. Kurtuluş Savaşı'nda görev yapmış ve izinli olarak İstanbul'a gelmiştir. Bu arada Azize ona âşık olur. Ancak Hasan, güzel ve zengin olmasına rağmen batı taklitçisi bulduğu Azize'ye değil Azize'nin arkadaşı Zeynep'e âşık olur. Zeynep arkadaşına ihanet etmemek için Hasan'ın evlenme teklifini reddeder. Hasan Bey de Azize ile evlenir. Genç çift, hastalanan Azize'nin tedavisi için Viyana'ya giderler. Orada Dora ile tanışan Hasan Bey, onun açık fikirli oluşu ve fizik olarak Zeynep'e benzemesinden dolayı genç kadına ilgi duyar. Birlikte yaşamaya başlarlar. Çünkü Dora'ya göre iki kişinin birlikte yaşaması için nikâh önemli değildir.

Diğer yandan Zeynep de yaşça kendisinden hayli büyük olan Kurmay Albay Muhsin Bey ile evlenir. Azize ise çocuğunu dünyaya getirirken ölür.

Zeynep'in kişiliğinde dengeli, kişilik sahibi, tutkularına kendini kaptırmayan aydın Türk kadını temsil edilirken, Azize'de ise zengin, moda ve koca düşkünü, kültürsüz ve batı taklitçisi kızlar temsil edilir. Bu tip kadınlar ne topluma ne de ailelerine faydalı olamazlar.

Dora ise, hayatı hiçbir esasa bağlamayan, içinden geldiği gibi yaşayan bir kadındır ve evlilikte sadakat diye bir şeyin olmadığını savunmaktadır.

Seviye Talip'te olduğu gibi *Kalp Ağrısı*'nda da kadının cinsel özgürlüğü konusunu tartışan yazar 79 yaşındayken yazdığı *Çaresaz* adlı romanda bu duruma tekrar değinir (Kanpolat 1986:18).

⁴ Eser hakkında İnci Engin'in şu bilgileri verir: "Halide Edip'in, *Vakit* gazetesindeki tefrikanından sonra kitap hâlinde aynı yıl yayımlanan" romanıdır. "İlk baskısı *Vakit Matbaası İstanbul 1340/1924*", (İnci Engin'in, *A.g.e.*, s.203).

c. Çaresaz⁵

Halide Edip'in son feminist romanı olan *Çaresaz*'da Mediha ile Münir'in ilişkisi konu edilir. Küçük yaşta annesini, ardından da babasını kaybeden Mediha, babasının dostu Nikolaki Efendi tarafından Robert Kolej'de okutulmuş, ardından da Erenköy'de bir ilkokulda öğretmen olmuştur. Genç kız etrafındaki herkesin sağlığı ile yakından ilgilenmektedir. Bunlar arasında komşusu Neyyire Hanım'ın hukuk fakültesinde okuyan ve tifo olan oğlu Münir de bulunmaktadır. Aradan zaman geçer, Münir okulunu bitirir ve Mediha ile Münir –biraz da etrafa karşı durumlarını meşru kılmak için- nikâhlanırlar. Ancak Münir evlenmek için kendisine uygun bir eş arayışı içindedir. Ve genç adam Mediha'nın maddi desteğini alarak komşularının kızı Şehnaz ile evlenir. Ancak Mediha gibi Şehnaz da bu ikili evlilikten rahatsızdır. Münir, kendisinden boşanmak isteyen Mediha'ya engel olur. Bu ikili evliliği kabul edemeyen Şehnaz, çocuğu da olmasına rağmen Münir'den boşanır. Çok geçmeden Mediha ile Münir evlenirler (Kanpolat 1986:18-20).

Çaresaz, Halide Edip'in 79 yaşında iken yazdığı kurgu bakımından zayıf, ancak feminist yönü kuvvetli olan bir romanıdır. Yazar, Cumhuriyet Türkiye'sinde kadına, "imam nikâhı" dahi olsa, dilediği zaman nikâhı bozmak hakkına sahip olmalıdır mesajı vermektedir.

Halide Edip, bütün romanlarında, kadının eş seçme özgürlüğünü savunmuştur. *Seviye Talip*'te evli çiftlerin evlilik dışı aşklarına saygı duyar. Ancak bu görüşünü bir daha tekrarlamaz. *Handan* romanında yazar, bu cinsel özgürlüğü kadına tanımaz. *Kalp Ağrısı*'nda Dora, sevdiği erkekle hiçbir dinsel veya resmi tören olmadan yaşayabilmekte ve sevgisi bittiğinde de kendisini bağımsız hissedebilmektedir (Kanpolat 1986:20-23).

Yazar, Cumhuriyet idaresi koşulları içinde Türk aydın kadınına cinsel özgürlüğü *Çaresaz*'da tanır. Çünkü Doğu ve Batı kültürünü özümsemiştir, gelenekleri iyi bilir. Türk aydın kadınının cinsel özgürlüğü için, imam nikâhını kadına araç olarak görür. Kadın seviyorsa, erkek evli dahi olsa onunla imam nikâhı ile evlenebilir (Kanpolat 1986:20-23).

⁵ Eser hakkında İnci Enginün şu bilgileri verir: "İlk defa Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir." (Cumhuriyet, nu.1340-1364-18 Ekim 1961. 1972'de eser Âkile Hanım Sokağı ile birlikte basılır." (İnci Enginün, , A.g.e., s.336).

2. KADININ EĞİTİMİ İLE İLGİLİ ROMANLAR

a. Raik'in Annesi⁶

Eser, 1908'den sonra yazılmıştır. Komşu kızı Necibe ile evlendirilmek istenen Siret, bundan kaçabilmek için Heybeliada'ya gider. Necibe, Fransız eğitimi almış bir genç kızdır ancak Siret, onun eğitim biçimini beğenmez.

Siret, Heybeliada'da Raik ve onun annesi Refika ile tanışır. Refika ideal bir kadın ve annedir. Fakat kocası Rauf, onu Lehli bir kadınla aldatmaktadır. Siret, Refika'ya duyduğu ilgiyi kalbine gömerek, karı kocayı tekrar bir araya getirmeyi başarır.

Yazarın vermek istediği “ideal kadın” modeli Siret'in sözleriyle paylaşılır:

“Bakınız ben nasıl kadın isterim. Dil, isterse bilsin, hatta iki üç. Fakat hiçbir zaman Beyoğlu'nda Fransızca pazarlık etmesin. Fransız kadınlarını taklit edeceğim diye, sahte gülüşler, garip el oğuşturmalar, baş sallamalar, sıçrayarak, hoplayarak yürümeler yapmasın. Her lüzumsuz şeye Fransızca hayret etmesin. Babasını görünce “Oh! Mon père”, bir şeyden korkunda “Oh! Mon diyö!” demesin. Tanrı'ya inansın, arasıra camiye gitsin... Sonra bütün bu duygularını çocuklarına aşılacak bir kadın olsun. Musiki bilirse, ağır, klasik, ciddi şeyler bilsin. Biraz da çocuğunu uyutacak ninniler çalsın. Saçları, mutlaka gözleri dinlendirecek biçimde koyuca bir küme teşkil etsin. Bütün davranışı, duruşu sade olsun. Gözleri güleç, ağzı şefkatli, elleri yumuşak, duruşu sade olsun... Kocasını “bonjur” diye karşılayan, Beyoğlu'nda Fransızca pazarlık eden, çocuğuna anne'den önce “mama” dedirten kadınlardan, Allah bizim gibi kendi halinde yaşayan gençleri korusun...” (Enginün 2007:85-86).

Yazar, Refika'nın kişiliğinde Türk aydın kadınına yüceltir. Refika, kendisini çocuğuna adamıştır. Bu sebeple Siret'in aşkına karşılık vermez.

b. Handan⁷

Hariciyeci Refik Cemal'in karısı Neriman, teyzesinin kocası Cemal Bey tarafından büyütülmüştür. Cemal Bey'in ilk karısından olan Handan ile Neriman iki kuzendir. İkinci karısı Sabire Hanım'dan Saffet ve Şehper adlı kızları vardır. Handan, Neriman, Saffet ve Şehper özel bir eğitim alırlar.

⁶ İnci Enginün'ün verdiği bilgiye göre; “1908 yılında Demet dergisinde yayımlanmağa başlanan fakat yarım kalan Raik'in Annesi 1909 yılında Resimli Roman Mecmuası'nda neşredililir.” (Bkz. İnci Enginün, A.g.e. s.83).

⁷ İnci Enginün'ün eserin ilk basım tarihi hakkında verdiği bilgi şöyledir: “Tanin, nu: 1213-1282, 6 Kanunsani-27 Mart 1912), (İnci Enginün; A.g.e., s.108).

Arapça, İngilizce ve müzik için hocalar tutulur. Piyano çalarlar, tenis oynarlar, Kur'an öğrenirler. Ancak Handan, diğerlerinden farklı olarak okumaya meraklıdır. Kendisine hocalık yapan Nazım Bey'den tarih, sosyoloji ve felsefe dersleri alır. Sosyalist anlayıştaki Nazım'la Handan yakınlaşmaya başlar. Ancak Nazım, idealleri uğruna girdiği yolda kendisine eşlik edecek bir kadın hayal etmektedir. Handan ise, evlilikte önceliğin sevgide olması gerektiğini düşündüğü için Nazım'ın evlilik önerisini reddeder ve yaşça kendisinden hayli büyük olan Hüsnü Paşa ile evlenir. Avrupa'da yaşamaya başlar.

Refik Cemal ve Neriman da Avrupa'ya giderler ve Refik Cemal, Handan'a ilgi duymaya başlar. Handan ise kendisini aldattığını bilmesine rağmen kocasına ihanet etmekten çekinir.

Geçirdiği menenjit hastalığı boyunca Handan'a Refik Cemal bakar. Genç kadın hafızasını kaybetmiştir. Ve bu durumda iken Refik Cemal'le yakınlaşır. Ne var ki bir müddet sonra bu yakınlıktan vicdan azabı duyar ve ölür (Kanpolat 1986:26-31).

Handan, *Seviye Talip*'teki Macide'nin biraz daha aydın bir modeli gibidir. Yazar, feminist bir söylemle Handan'ı ideal bir kadın olarak sunar. Handan iyi bir eğitim görmüştür. Yazar, kadınların kişilik sahibi olmaları için erkeklerle eşit eğitim görmeleri gerektiğini savunur. Ancak kadın üretimin içinde yer almaz. Handan İttihatçı, vatansever ve feminist bir kadındır. Kendisi her ne kadar zenginliğinden dolayı yaşça daha büyük olan Hüsnü Paşa ile evlense de kadının erkeğin ruh ve fikir arkadaşı olduğu inancına sahiptir (Kanpolat 1986:26-31).

c. Yeni Turan⁸

Eser, İttihatçıların Turan ülküsünü yücelten ilk roman olması bakımından önemlidir. Yazar, burada dönemin politik anlayışına uygun olarak, kadın-erkek eşitliği meselesini gündeme getirir. İslamcılık politikası benimseyen ve dolayısıyla muhafazakâr bir yapısı olan Yeni Osmanlı Partisi'ne karşılık Halide Edip, feminist bir söylemle kişilik sahibi, toplumda yer edinmiş kadını savunan Yeni Turan Partisi modelini sunar. 1912 yılında artık Türk kadınları öğretmenlik yapmakta, orduda hastabakıcı olarak çalışmakta, İstanbul'da ordu için elbise dikmektedir. Böylece yazar, toplum içinde kadının üretime katılması meselesine değinir. Bir başka deyişle, *Yeni Turan*, kadın meselesine yaklaşım açısından da çok radikal bir eserdir.

⁸ Eserin ilk baskısı hakkında İnci Engin'in şu bilgileri verir: "Sin'in (Tanin), nu. 42/1435-52-1481, 7 Eylül 1912-25 Teşrinivevvel 1912. Daha sonra kitap şeklinde basılır. (Türk Yurdu Kitapları, Tanin Matbaası 1329, 188 s.)", (İnci Engin'in; A.g.e., s.123).

Kaya, Halide Edip'in ideal, döneminse idealist kadını temsil etmektedir: Erkek eşit eğitim alan, başı kapalı ancak yüzü açık, kapalı bir giysi yerine uzun bir cübbe giyen, mücevher kullanmayan, istediği yere giden, gerekirse salonlarda konferanslar, camilerde vaaz veren bir kadındır sunulan model (Kanpolat 1986:32-33).

d. Son Eseri⁹

Kamuran küçük yaşta annesini kaybetmiştir. Genç kız, Dame de Sion'dan mezundur. Viyana ve Roma'da resim yeteneğini geliştirmiştir. Ağabeyi Asım ise dört yıl evli kaldığı Mediha'dan boşanmıştır. İki kardeş yurt dışında yaşamaktadır. Genç kız, tatilini geçirmek üzere geldiği İstanbul'da ağabeyinin eski karısı Mediha'nın şimdiki kocası, yazar Hikmet Feridun ile tanışır ve aralarında duygusal bir yakınlık gelişir. Ancak Kamuran, Feridun'un evli olmasından dolayı ondan uzaklaşır. Bir müddet sonra Almanya'da iki âşık tekrar karşılaşır. Ancak Asım, böyle bir ilişkiyi onaylamaz. Kamuran verem olur ve ölür. Hikmet Feridun ise kızı Nerime'nin ölüm haberini alınca memlekete döner.

Dome de Sion mezunu olan Kamuran'ın kişiliğinde aydın Türk kadını çizilir. Genç kız, okulda Hıristiyan Katolik olması için uğraşılmasına rağmen, güçlü bir Müslüman olabilmıştır.

Romanın diğer kadın karakteri Mediha, Kamuran'ın zıddı bir karakterle ortaya konulurken, ikinci kez evlenen kadının erkek karşısında eksik kalacağına dair önyargılara da dikkat çekilmektedir (Çalışlar 2010:103).

e. Ateşten Gömlek¹⁰

Yazarın en bilinen romanlarından olan *Ateşten Gömlek*, Millî Mücadele ile ilgili ilk roman olma özelliğini de taşır. Eserde kimi zaman vatana duyulan aşk ateşi, kimi zaman da karşı cinse duyulan aşk ateşi öne çıkar.

Halide Edip, feminist düşünceye uygun olarak romanda Ayşe karakterini ortaya koyar. Ayşe Fransızca bilmektedir. Kocası ile çocuğunu İzmir'de Yunanlılar şehit etmiştir. O da İstanbul'da subay olan ağabeyinin yanına sığınmıştır ve artık Binbaşı İhsan Bey'i sevmektedir. Savaşa katılan

⁹ Eserin ilk baskısı hakkında İnci Enginün şu bilgileri verir: "İlk baskı 1919 Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, 251." (İnci Enginün, A.g.e., s.152).

¹⁰ İnci Enginün'ün eser hakkında verdiği bilgi şöyledir: "Ateşten Gömlek, İdam'da tefrika edilmiş nu. 9059-9122, 6 Haziran-11 Ağustos 1326/1922) filme çekilmiş, yabancı dillere çevrilmiş ve ilgi uyandırmıştır." (İnci Enginün, A.g.e., s.178). Eser hakkındaki değerlendirmelerde İnci Enginün (İnci Enginün, A.g.e., s.178-190) ile Yahya Kanpolat'ın Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu (Bayır Yay., Ankara 1986, s.37-39) adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

Ayşe, Sakarya Savaşı'nda hemşire olarak görev alır. İhsan'la birlikte cephede aynı dava uğruna şehit olur. Romanda dönemin siyasî meseleleri içinde kadının konumu ortaya konulur.

Yeni Turan romanındaki Kaya karakterinin güçlü, memleket meselelerine duyarlı, sorumluluk sahibi bir kadın karakter olması bakımından eserin Halide Edip'in ideal kadın anlayışına uygun olduğu görülmektedir.

f. Vurun Kahpeye¹¹

1923 tarihli romanı yazar 41 yaşında iken yazmıştır. Millî Mücadele'ye katılan kadınların ortak acılarının ortak hikâyesi olan romanda, “*Güzel ve idealist Aliye öğretmen, savaş sırasında tam bir erkek kuşatması altında ayakta kalmaya*” çalışmaktadır (Çalışlar, 2010:303). Ne var ki kasabadaki erkekler bu genç öğretmenden rahatsızlık duymaktadır. Aliye bir yandan kendisiyle evlenmek isteyen Yunanlı Binbaşı Damyanos'a karşı koyarken, Tosun adlı genç bir kumandanla dava arkadaşlığı çerçevesinde bir aşk yaşar. Ancak Tosun, “*Aliye'nin hayatını tehlikeye atmak pahasına ordudaki görevinin başına*” giderken linç edilerek öldürülen Aliye ise, “*hem aşkının büyüklüğüyle hem de cesareti ile Tosun'u gölgede*” bırakır (Çalışlar 2010:303).

g. Zeyno'nun Oğlu¹²

Halide Edip'in Türk ordusunu yücelttiği bu romanda ordu, kültür, yiğitlik, erdemlilik ve özveri ocağı olarak öne çıkar. Türk askerinin erdemli duruşu, Binbaşı Hasan Bey'in kişiliğinde temsil edilir. Binbaşı Hasan Bey, Diyarbakır'da görev yaptığı sırada Zeyno adlı bir kızla yakınlaşmış ve o hamile iken görev icabı bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ancak Zeyno'nun bebek beklediğinden de habersizdir. Yıllar sonra tekrar Diyarbakır'a geldiğinde Zeyno'nun oğlu Haso'nun kendi çocuğu olduğunu öğrenir ve Zeyno ile nikâhlanır.

¹¹ İnci Enginün'ün eser hakkında verdiği bilgi şöyledir: “*Akşam*, nu. 1865-190, 9, 16 *Kânunevvel* 1329/11923- 29 *Kânunsani* 1340/1924. İlk baskısı Mahmud Bey Matbaası İstanbul 1926, İnci Enginün, A.g.e., s.179). Eser hakkındaki değerlendirmelerde Yahya Kanpolat'ın, Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu (Bayır Yay., Ankara 1986, s.39-43) adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

¹² “*Kalp Ağrısı'nın devamı olan Zeyno'nun Oğlu*, 1926 yılında önce *Vakit* gazetesinde tefrikaya başlanır, fakat üç nüshadan sonra romanın neşrine son verilir. (*Vakit*, nu. 3045-3047, 26 Haziran 1926; nu. 3293-3417, 1 Mart-10 Temmuz 1927) Eserin bütünü, yine 1927 yılında *Vakit* gazetesinde tefrika edilir, bir yıl sonra da kitap olarak basılır. (*İlhami-Feyzi Matbaası*, İstanbul 1928, 411 s.)” İnci Enginün, A.g.e., s.209). Eser hakkındaki değerlendirmelerde Yahya Kanpolat'ın Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu (Bayır Yay., Ankara 1986, s.44-46) adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

Eserde kadın hakları meselesi de ihmal edilmez. “*Türkiye Cumhuriyeti kadına bütün alanlarda okuma yazma olanağı açmıştır. Yarbey Mazlum Bey’in kızı Mazlume üniversitelidir. Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Açık sözlüdür ve annesinin biçimsel Batıcılığıyla da alay eder. Flört yapmayı sever ama karşılıklı bağlanabileceği bir erkeği aramaktadır. Ve ayrıca ona denk bir meslek sahibi olacaktır. Mazlume kendisini özgür ve erkeğe eşit olarak görmektedir.*” (Kanpolat 1986:45).

h. Sinekli Bakkal¹³

Halide Edip, Türkiye’ye gelemediği yıllarda İngilizce olarak kaleme aldığı *Sinekli Bakkal*’da ciddi bir istibdat eleştirisi yapmıştır. Bilindiği gibi romanda Rabia’nın hayatı etrafında, belli bir dönem anlatır.

Eserde verilen mesajlardan biri hiç kuşkusuz ideal kadının nasıl olması gerektiği konusudur. “*Türk kadınının yaşamda mutlu ve kişilik sahibi olabilmesi için kuşkusuz eğitim görmesi zorunludur. Ama ulusal kültürün, Batı kültürüyle desteklenmesi zorunludur. Yeter ki kadının kalbi hoşgörü ve insan sevgisiyle oldu olsun.*” (Kanpolat 1986:53).

Rabia’nın babası Tefvîk’e sanatından dolayı “kız” lakabının verilmesi bugün dahi, bir erkeği küçültmek için kullanılan bir sıfattır ne yazık ki.

Haldun Taner, Halide Edip hakkındaki bir yorumunda: “Kısacık boylu, ufak tefekti. Ama gençliğinden beri her girdiği çevrede tüm öbür kadınların pabucunu dama atmış, hep birinci kadın rolüne çıkmıştı. Tuttuğunu bırakmayan erkeksi bir irade ve dışisel önsezi ve polifon (çok yönlü) işleyebilen bir zekâsı vardı.” (Haldun Taner’den aktaran (Çalışlar 2010: 466) demiştir. Bu açıdan bakıldığında Halide Edip’in romanlarında kadınları anlatırken erkeksi özellikler taşıyanları öne çıkarttığını, kendisini bu kategorideki kadınlarla özdeşleştirdiğini söylemek mümkündür. Yazar, “Belki de o dönem erkeklerle eşitlenebilmek için kadınların da erkeksi özellikler taşıması gerektiğini düşünüyordu.” (Çalışlar 2010:279).

Sonuç

Halide Edip, gerek aldığı eğitimin gerekse kişiliğinin tesiriyle güçlü bir “aydın-kadın” portresi çizmektedir. Kalabalık bir aile ortamında ev içinde şarklı, okulda garplı atmosferleri solumuştur. Annesizliğinin yanında,

¹³ “1936 yılında, önce İngilizce olarak yazılıp neşredilen *Sinekli Bakkal* (İngilizce adıyla *Soytarı ve Kızı*) aynı yıl içinde Türkçe olarak da yayımlanır. Haber gazetesinde tefrika edilen ve yayımlanacağı devamı ilânlarla duyurulan eser, 1926’da kitap olarak basılır. 1942’de C.H.P. roman mükâfatını kazanarak büyük bir rağbet görür. Roman gerek Türkiye’de, gerek İngiltere’de büyük bir alâka ile karşılanır, hakkında pek çok tenkitler çıkar.” (İnci Engin’in, A.g.e., s.225).

babasının diğer evlilikleri ve bu evliliklerden olan kardeşler ve üvey anneler ile onların çevreleri, muhakkak ki yazarın kişiliğini etkilemiştir. Henüz öğrencilik yıllarından itibaren, yaşlılarından farklı bir tavır ve tarzı olan Halide Edip, bu farklılığı ömrünün sonuna değin sürdürmüştür.

Yaşamı neredeyse tamamen 'erkek dünyası' içinde geçen Halide Edip, karşımıza şöyle bir kadın tipi çıkarmaktadır: Devlette en üst düzeyde görev alabilecek donanıma sahip, halkının sağlığı, eğitimi ve gelişmesi için çalışan, her türlü sosyal kurumda görev alan, fikir hareketlerinde öncü olarak kendine yer bulan, ideoloji sahibi, "girişimci, sosyal, aydın kadın". Bu özelliklerin çoğuna sahip olan yazarın, satır aralarında yazarın kendisini öne çıkarma çabası da hissedilmektedir.

Dönemi için hem içinde bulunduğu faaliyetler bakımından, hem de yazdıkları ve konuşmaları ile edebiyatımızdaki ilk güçlü örnek olduğu inkâr edilemez. İdealindeki kadın modelini, kınadığı ve küçümsediği kadın modelini romanlarında canlandırarak, modern Türkiye'de kadının alacağı rolü de ortaya koymuştur. Anadolu gerçeğini yerinde görerek tespit etmeye, anlamaya çalışsa da diyebiliriz ki o, şehirli kadının konumu ile daha fazla ilgilenmiştir. Romanlarında medeniyeti doğru özümsemiş, güçlü ve geleneklerine bağlı kadınlar yanında, batılılaşmayı sadece şekilden ibaret gören, hayatı anlamaktan uzak kadın tipini de olanca açıklığı ile yermekten çekinmemiştir.

KAYNAKÇA

- AYAŞLI, Münevver(2014). *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*, 2. Bs. İstanbul: Timaş Yay.
- ÇALIŞLAR, İpek (2010). *Halide Edip Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul: Everest Yay.
- DURAKBAŞA, Hicran (2012). *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, 5. Bs. İstanbul: İletişim Yay.
- ENGİNÜN, İnci (2007). *Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, 3. Bs. İstanbul: Dergâh Yay.
- GÖZE, Hicran (2003). *Zor Yılların Kadını Halide Edip Adivar*, 3. Bs. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- KANPOLAT, Yahya (1986). *Halide Edip Adivar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu*, Ankara: Bayır Yay.
- KAZAN, Frances (1995). *Halide Edip ve Amerika*, (Çev. Bernar Kutluğ), İstanbul: Bağlam Yay.